

VÄSTGÖTA- BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete, natur- och kulturminnesvård utgiven av Västergötlands Hembygdsförbund

Nr 6

Årgång 66

2011

Bild Börje Brorson

Tankar i Tiden - Claes Astin

sidan 4

Profilen - Bengt Wadbring

sidan 12

Julafton 1900

sidan 6

Foto: Charles Hammarsten

HKH Kronprinsessan Victoria

Västergötlands Hembygdsförbunds beskyddarinna

Innehåll

Julhälsning	3
Årets hembygdsförening 2012.....	3
Tankar i tiden	4
Smått och gott månad för månad	5
Var rädd om smånamnen!	6
Viktig kunskap förmedlades på studiedag	7
Jultomten omodern i dagens Lidköping.....	8
Helt naturligt - Skall det vara omöjligt	9
Jul, en mycket gammal historia	10
Nya grepp om Skaras 1900-tal.....	11
Profilen - Bengt Wadbring	12
Munkens kärlek blev kyrkans fall.....	13
Kolargossen.....	14
Så kunde man också leva förr i tiden	15
Hänt på bögda, - Gillet bjöd på rundtur	16
Göteborg Radio 100 år.....	16
Grevbäck arrangerar slöjdmässan i Hjo.....	17
Läsvärt i korthet	18
Julafton år 1900.....	19
Julen 1870 på Heden i Skepplanda	21
Förbundets funktionärer 2010.....	22
Harry 'Falle' Fahlgren, Ryda	23
Julgranen	24

För redigering/layout svarar Leif Brunnegård, Asklanda Ekehagen, Vårgårda, och tidningen trycks hos Rydins Tryckeri AB, Nossebro.

Utgivningstider är 22-28 febr, 15-21 apr, 24-30 juni, 24-30 aug, 26-30 okt, 24-28 nov.

Senaste manusdag 6 veckor före utgivning.

Hemsida: www.hembygd.se/vastergotland

ISSN 0346-4954

VÄSTGÖTA-BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete,
natur- och kulturminnesvård.
Medlemstidskrift för
Västergötlands Hembygdsförbund
Årgång 66
Utkommer med 6 nummer per år
Avgift 2010 150:-

Varifrån kommer artiklar i detta nummer?
Siffrorna på kartan hänvisar till sidnummer i tidningen.

Nästa nummer av Västgötabygden kommer i vecka 8 nästa år. Manusstopp den 10 januari 2012. Men skicka gärna material tidigare. Författarna i denna skrift är själva ansvariga för innehållet i sina artiklar. Redaktionen förbehåller sig rätten att korta och redigera insänt material. Om inget annat anges, är artikelförfattaren också fotograf. Bidrag till tidningen och tips mottas tacksamt av redaktionen, liksom tidskrifter och böcker som önskas anmälda. De flesta texter och bilder publiceras på vår hemsida. Insända texter och bilder anses som godkända för publicering på vår hemsida.

Foro Ann-Britt Gard Börjesson

Västgötabygdens läsare
tillönskas en
God Jul
och ett Gott Nytt År!

Eva Bergström Hyenstrand.

Årets hembygdsförening 2012

Till årets höjdpunkter hör korandet av Årets Hembygdsförening vid våra årsstämmor. En lång rad välförtjänta föreningar har belönats under åren, senast Kinnekulle och Södra Ving, men många fler finns som borde få belöningen.

Nu finns chansen

Glöm all blygsamhet och sänd in en ansökan där ni berättar om er säkert mycket omfattande verksamhet. Lyft då gärna fram nya arrangemang som kan ge inspiration till andra föreningar, men gärna också arbete bland barn och ungdomar. Eller satsningar som samlar hela familjen.

Kort sagt, det handlar om det där lilla extra. Belöningen kommer på vår årsstämma i Tidaholm den 13 maj nästa år där Tidaholms Hembygdsförening står som värd. Diplom plus 5.000 kronor blir den direkta belöningen, dessutom brukar det bli stor uppmärksamhet i Västgötabygden och förhoppningsvis även i lokaltidningarna.

Vi vill ha ansökningarna senast den 1 mars. Du sänder den till Kansliet i Vara, med adress Västergötlands Hembygdsförbund, Box 15, 534 21 Vara.

Välkomna till årsstämman 2012!

Västergötlands Hembygdsförbunds stämma år 2012 äger rum söndagen den 13 maj på Hellidens folkhögskola, Tidaholm. Så här i slutet av oktober, när dessa rader skrivs, återstår en del detaljer i vår planering men det skall säkert bli en fin dag för Er som kommer till vår fina bygd. I nästa nummer av Västgötabygden får Du lite mer information. Hjärtligt välkomna!

Tidaholms Hembygdsförening

Tankar i tiden . . .

Tiden rinner för oss alla på denna Jord. Hela livet är, för att använda Vilhelm Mobergs ord, En stund på jorden. Den stunden är ju på både gott och ont. Stundtals i medvind, stundtals motgång. Det gäller oss alla. Det är nog gott att kunna glömma många av de svåra stunderna och som motvikt plocka upp positiva ”guldklimpar” ur den ’livets ryggsäck’ som vi kånkar på.

Som liten parvel fick jag i doppresent boken Litens levnads-teckning, med tomma oskrivna, rena blad. Där har Mor och Far skrivit om mina första år som människa – det första ordet, vad jag vägde, vilka sagor jag fick höra, att min mor sjöng för mig ”mera ärligt än härligt” och när första steget togs.

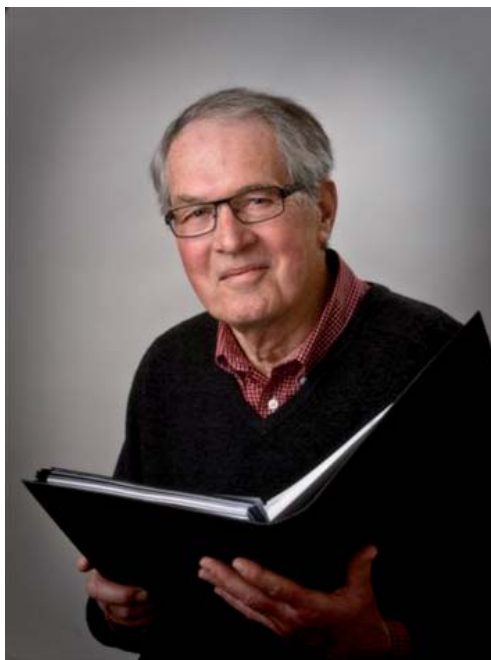
Jag kan läsa hur jag som 4-åring stod på kökssoffan där hemma med en filt över axlarna som en prästkappa. I handen höll jag Mors kokbok som något av en postilla och härmade en präst. Jag hade tagit till mig tydliga intryck av besök i kyrkans högmässa.

Det fanns nog de i min närhet som sa Pojken blir nog präst eller lärare. Men det skulle visa sig att yrkesspårn, tack och lov, med hjälp av ljudteknik skulle leda åt annat håll.

På min första arbetsplats, Hamnkontoret i Mariestad, fanns en så kallad diktafon. Chefen läste in brev och annat som jag skrev ut på skrivmaskin. Jag fångades av diktafonens möjligheter att ta till sig de talade orden som man sedan kunde lyssna till.

En tanke föddes, talade ord är ju en sak. Kanske också ljudeffekter och musik kunde ge en närvarokänsla i själva lyssnandet för mig själv men också för andra som ville höra?

En dag kom åkare Rosén med sin hästdragna vagn på den stenlagda gatan utanför kontoret. Upp med fönstret, mikrofonen ut, och ljudet av hästhovarnas klapper regist-

Claes Astin. En känd radioprofil i Skaraborg.

rerades tillsammans med kuskens PROOO, och hästen stannade.

En annan dag, ljud från gatan av en marscherande blåsorkester, ny inspelning. Och ännu en erfarenhet!

Hågen var väckt att köpa en inspelningsapparat, en bandspelare. Det dröjde några år men lyckan var 100 procent då jag startade min Philips. Spelade in, lyssnade kritiskt, raderade, gjorde om igen, prövade på olika sätt. Det har snart gått 60 år.

Sommaren 1957 deltog jag i en tävling i Sveriges Radios nya Program 2 togs i bruk. Programmet hette Rösten och sändes med ett 50-tal tävlande över hela Sverige i olika deltagningar och en final som slutkläm.

Mina intervjuoffer i den tävlingen var Gustav Småland Nilsson ombord i fartyget Aurora i Västerås hamn. Han hade seglat på världens alla hav. I finalen mötte jag tegelmästaren på Kviksunds Tegelbruk vid Mälaren. Han och jag talade om de luffare som enligt gammal tradition fick övernatta på de varma tegelugnarna.

Det mest värdefulla med det programmet var att jag fick personlig kontakt med tre framstående radiomän i det stora SR-huset på Gärdet i Stockholm. Det ledde till att jag fick in en fot i den verksamhet som långt senare skulle bli mitt yrke. Det började 1964 med nyhetsbevakning av dagliga händelser på Västkvartens tid. Och så kom TV med Västnytt och Aktuellt. Och slutligen Radio Skaraborg då jag fick möta människor i den miljö som var deras. I kök, verkstäder, båtbyggerier, bagerier, på land och i luften. Och aldrig har jag släpat mig motvilligt till mitt arbete så länge dag och tid har varat!

*Claes Astin
Tibro*

Smått och gott månad för månad

Vinterskrud. Torpet Korsberga en solig vinterdag

Vi fortsätter vår serie om vad de gamle hade för uppfattning om årets olika månader.

December

December, som kommer av latinets decem = tio, var den tionde månaden i den äldre romerska kalendern. December fick behålla sitt namn trots att den blev den tolfte månaden i den julianska och gregorianska kalendern. Dess gamla svenska namn är Christmånad eller Julmånad. Sankta Lucia, Syrakusas skyddshelgon led martyrdöden på Sicilien år 304. Vårt firande av Luciadagen den 13 december är en sed införd från Tyskland. Den finns be-lagd sedan 1600-talet i främst Västsverige. Firandet tog fart sedan Stockholms Dagblad år 1927 började anordna luciaval och luciatåg.

Om julen kan mycket skrivas, men något jag tror är mindre känt är Annandagens gamla seder. Allra först på annandagen skulle man äta kavring och ost för att bli frisk och stark. I äldre tider ägde en stor kappritt rum på annandagen, kallad Staffansskede (skede=kapplöpning). Olaus Magnus (kyrkoman och geograf 1490-1557) berättar hur otaliga folkskaror samlades på frusna träsk och vattendrag och red i kapp. Staffansritten har förmodligen hedniskt ursprung, men har kristnats genom sitt namn från den helige Stefanus, hästarnas skyddspatron. Stefan

och Staffan har fortfarande namnsdag den 26 december.

Ibland förekom också denna morgon ”stjärnegåare”, som tillsammans med staffansryttarna gick eller red från gård till gård sjungande stjärnvisor och Staffansvisan: ”Han vattnar sina fålar fem – allt för den ljusa stjärna”. Man önskade på detta sätt god jul och väntade sig i gengäld gåvor.

Troligen är de föregångare till våra stjärngossar och stjärnan symboliserar också Betlehemstjärnan.

Januari

Namnet Januarius betyder helgad åt Janus, som var den romerske gud som anropades först vid alla offerhandlingar.

Den 1 januari år 1879 infördes normaltiden, då hela Sverige fick gemensam tid. Innan dess hade man olika tider i hela landet. Det skilde 24 minuter mellan den östligaste och den västligaste tiden. Länge behövdes ingen gemensam tid. Man levde relativt isolerat i byar och städer och reste oftast inte långt, fort och samordnat. När järnvägen slog igenom som allmänt transportmedel blev det däremot ohållbart med lokala tider. Det blev krångligt att skriva tidtabeller och lokförarna hade problem med att hålla reda på tiderna. Många järnvägsbolag, inklusive Statens Järnvägar, införde en egen järnvägstid för att kunna hantera sin tågplanering, vilket istället gjorde

tidtabellerna närmast omöjliga att förstå. Stationsklockorna hade två minutvisare. Den ena visade järnvägstiden och den andra visade den lokala tiden. För att lösa dessa problem enades man så småningom i land efter land att införa normaltider med oftast hela timmars avvikelse från Greenwichid, så kallade tidszoner.

Februari

Februari är årets andra månad i både den julianska och den gregorianska kalendern. Namnet Februarius är latinskt och månaden var helgad åt döds- och fruktbarhetsguden Februus. År 2012 är det skottår och skottdagen, dagen som skjuts in, är den 29 februari.

Har man tur lägger sig sjöarna i februari och man kan plocka fram skridskorna. Ett gammalt ord för skridskor är isläggar, jämför fornisländskans isläggir. De var

gjorda av lårben av häst, älg, får, nötkreatur eller ren. De var ca 1 cm höga och planslipade. Isläggarna gav ett glatt underlag för foten och man stakade sig fram med hjälp av ispik eller stav. I Birka har man funnit isläggar i pålbyggnader från yngre stenåldern. Snorre Sturlasson (1178-1241) och Olaus Magnus (1490-1557) berättar båda om tävlingar i skridskoåkning med isläggar.

*Ann-Britt Gard-Börjesson
Timmele*

Källor:

Hallbert, Britt-Marie: Årspraktika utgåva 2008

Bonniers Compact Lexicon 2000

www.sv.wikipedia.org

Var rädd om smånamnen!

Paradiset kanske ligger granne med Skams undantag, och en promenad uppför Käringalia kan leda både till Ildöingahåla och Skvallertorget. Runt om i bygderna finns mängder av inofficiella namn på vägar, backar, berg och åkerstycken. Namn som nog snabbt håller på att försvinna.

Västgötabygdens förra redaktör och Hembygdsförbundets tidigare ordförande, Aina och Bengt Lindborg, brinner fortfarande för sin hembygd. I dagarna sänder de en hälsning till hembygdsvännerna med ett vackert häfte på 99 sidor om Smånamn i Bjurbäck, en bok som bygger på en inventering för cirka 20 år sedan. Sammanlagt 800 smånamn noterades i bygden och finns numera att ta del av via internet på Ortnamnsarkivet. Och via denna skrift, som verkligen är hemmagjord och bara finns i liten upplaga.

Välskriven

Det är en föredömligt välorganiserad bok där man kan söka namnen i flera olika register, och finna dem kommenterade både utifrån karaktären på namn och rent geografiskt. Men det roligaste är förstås de många förklaringar till de gamla namnen som ges. Inte minst exempel på hur namnen kan leva kvar även efter att orsa-

I Bjurbäck hittade man 800 olika smånamn som nu redovisas i en bok.

ken till namnet försvunnit. Så kan en plats kallas Stora granen även efter att trädet blåst ned. Och de många platser som bär namn efter personer får förstås heta så långt efter att gårdarna fått nya ägare. Många känner förstås igen sig, liknande namn fanns i alla socknar. Men här handlar det om Bjurbäck och där fanns både Kärleksstigen och Likstigen. Kärleksstigen är igenvuxen, kanske behöver man inte smyga med sin kärlek längre. Likstigen finns däremot kvar även om orsaken till namnet försvunnit.

Många bilder

Förr skedde alla begravingar i Böttaryds kyrka och eftersom vägen dit var lång och dålig så bars liken istället en genväg genom skogen. Därav namnet.

Boken är mycket rik på information och man kan finna mängder av intressanta förklaringar till de gamla namnen. Den är förstås mest intressant för folk med rötter i Bjurbäck, men den kan vara en värdefull påminnelse till oss andra. Rädda smånamnen innan de glöms bort.

Aina och Bengt Lindborg svarar inte bara för texten utan har också tagit nästan alla de många bra bilderna. En rad kartor hjälper oss att finna de aktuella platserna.

Hans Menzing

Viktig kunskap

förmedlad vid Västgötabygdens årliga studiedag

Sofia Brolin, uppskattad kursledare på redaktörsträffen i Fristad.

I Fristads folkhögskolas vackra högtidssal, för hundra år sedan officersmäss, kunde Ann-Britt Boman, ny sammankallande i Västgötabygdens redaktörsgroup, hälsa 47 skribenter och fotografer inom hembygdsrörelsen välkommen till den årliga studiedagen. Förmiddagen ämne var "Layout, bild och språkförståelse" medan eftermiddagen ägnades åt en genomgång av deltagarnas avslutade eller pågående projekt.

Sedan Roland Antehag avtackats efter tio år i redaktionskommittén för Västgötabygden, varav fem år som sammankallande i redaktörgruppen, tog Sofia Brolin, till vardags frilansare inom layout och redigering, hand om förmiddagen. Rakt, enkelt och intresseväckande redogjorde hon för grundläggande regler inom layout/grafisk kommunikation. Ordet tydlighet var en ledstjärna i hennes framställning. Några tips bland många:

- Layout ska underätta läsning och bildförståelse
- Korrekturläs
- Välj typsnitt och typstorlek med omsorg
- Rubriker ska locka till läsning
- Undvik förkortningar och avstavningar

Blommor, bok och varma ord förmedlade Ann-Britt Boman till Roland Antehag,

- Upprepa inte i bildtext vad som redan står i texten
- Förstärk budskap med bra foton
- Gå nära och tänk annorlunda vid fotografering
- Ha en lugn bakgrund till bilden och ta många bilder
- Tänk på riktningen när bilden tas.

Hela tiden hade Brolin en nära kontakt med sina åhörare och gav klara svar på de många frågor som ställdes.

En genomarbetad föreläsning väl anpassad till en intresserad och vetgirig lyssnarskaras behov.

Efter en välsmakande lunch fortsatte studiedagen med redovisning av deltagarnas egna aktiviteter. De vittnade om mångfalden i det arbete som utförs på den lokala nivån: från omfattande hembygdsböcker till skrifter om året eller åren som gått. Påfallande många höll på med torpinventeringar. Ett tidsödande arbete med många inblandade. Samtidigt en viktig kulturgärning. Många föreningar har årsskiftet som en viktig del i arbetet och som en grundmurad tradition.

Återkommer nästa år

I sin sammanfattning kunde Ann-Britt Boman konstatera att intresset för Västgötabygdens årliga studiedag håller i sig och lovade med åhörarnas bifall en fortsättning 2012.

Guidad tur.

Som en extra bonus var det många som tackade ja till en guidad tur på det fina museet som finns på Folkhögskolan och som vårdas som ett gemensamt projekt för Fristad Folkhögskola och Fristads Hembygdsförening

*Text Roland Antehag
Foto Leif Brunnegård*

Jultomten omodern i dagens Lidköping?

Jultomten. Sankt Nicolaus lyser på en gammal skolbok från Lidköping.

Länge var tomten Lidköpings egen symbol som syntes i alla sammanhang. Nu har han petats undan till förmån för gamla Rådhuset och en jättevåg, som möjligen kan locka surfare. Den symbolen syns numera i alla kommunala sammanhang, medan den gamle tomten – eller Sankt Nicolaus om det skall vara fint – inte får vara med och lysa bland alla moderna tomter i juletid.

S:t Nicolaus är förmodligen fortfarande Lidköpings skyddshelgon. Stadens kyrka är döpt efter honom, och hembygdsföreningen kallar sig stolt S:t Nicolai Gille. Han syntes på stadens vapen, rödklädd som det anstår en tomte, och lyfte en välsignande hand mot Lidköpingsbor och tillresande. För att hitta en bra bild på honom idag var jag tvungen att fotografera av omslaget till en bok från 1986 om Lidköping, där lyser jultomten mot en gyllene och blå bakgrund.

Den äkta tomten

För det är ju S:t Nicolaus som är den äkta jultomten, även om han egentligen var biskop i Myra i nuvarande Turkiet. Och det kan ju vara något för Sverigedemokraterna att tänka på – till och med jultomten är invandrare.

Numera kallas han förstås på amerikanskt vis för Santa Claus, eller bara Santa. Men det är nog inte som tomte han har blivit en symbol för Lidköping, och en

Vågen. Idag gör Lidköping vågen mot turisterna, och vid sidan ses gamla Rådhuset.

rad andra platser. S:t Nicolaus var även sjöfararnas och köpmännens beskyddare. Plus barnens, därav rollen som jultomte. Och vill man vara lite elak kan man väl utan tvekan utnämna jultomten till alla moderna köpmäns skyddshelgon. En stor del av deras årsförtjänst kommer väl tack vare Santa.

Men numera verkar jultomten ha fallit i onåd i Lidköping. På alla officiella papper lyser en jättevåg som verkar hota stadens turistsymbol, det lilla röda Rådhuset på torget. Kanske är det en uppmaning till folk att resa till Lidköping för bad och kaffe efteråt på Rådhuskonditoriet.

Tillhör Mariestad

Rådhuset var ursprungligen en jaktstuga i trakten av Traneberg för den mäktige Magnus Gabriel De la Gardie. Där åt och drack man – mycket – efter avslutad jakt. Greven står en bit bort på torget och betraktar med välvilja sitt gamla jaktstuga.

Fast egentligen ägs det av Mariestadsborna. De fick det som gåva 1694 efter en förödande brand som ersättning för det egna förstörda rådhuset. Men i Mariestad fann man det tydligen enklare att bygga nytt, och det är säkert Lidköpingsborna glada för idag. Det skall kanske också påpekas att dagens rådhus är ett nybygge sedan originalet brann ned 1960.

Så ni finner säkert massor av tomter i Lidköping i juletid, men frågan är om ni lyckas få syn på stadens eget skyddshelgon, jultomten Sankt Nicolaus.

Hans Menzing

Skall det vara omöjligt att få sig en kopp te?

Carl von Linné fick mängder av hedersbetygelser, däremot verkade det omöjligt för honom att få te. Teplantor alltså, han drömde där som i så många andra sammanhang om att göra Sverige självförsörjande. Flera Ostindienfarare försökte effektuera professorns beställning och en västgöte var ytterst nära att lyckas. Kanske kan man säga att han snubblade på mållinjen.

Pehr Osbeck hette han, född i en fattig torpstuga i Risveden. Han reste till Kina 1750 och återvände två år senare med massor av intryck plus material till en reseskildring som översattes till flera språk. I motsats till andra Linnélärjungar var han dessutom pigg och kry vid hemkomsten. Men teet var det sämre med.

Te på kungsmynnta

Linné hade under sin Västgötaresa druckit te framställt på kungsmynnta hos prosten Wahlberg och det försökte han lansera som ”Konungs-Thé”, men än mer satsade han på sin egen ört linnean. Allra helst ville han förstås ha äkta vara.

Osbeck lydde sin läromästare och inhandlat tebuskar som han vårdade ömt under resan hem från Kina.

En frös visserligen bort vid Goda Hoppsudden men ännu vid hamninloppet till Göteborg fanns en livskraftig planta kvar.

När Osbeck tillfälligt släppte den ur sikte – kanske skulle han packa inför landgången – så passade man på att från skeppet skjuta kraftfull salut för att berätta om sin ankomst. När Osbeck återvände till däck var plantan spårlöst försvunnen. Det visade sig att skeppet skakat så under saluten att krukan fallit omkull och gått sönder. Så en ordningsam sjöman passade på att städa undan jord, porslinsskärvor och vissna kvistar som skräpade på det annars så välstädade däck.

Hoppade av glädje

Osbeck skojade visserligen efteråt om hur alla hoppade av glädje vid återkomsten till Göteborg, så även hans teplanta, men han sörjde förstås över förlusten. Under en annan resa åts teplantorna upp av råttor, medan ett par

Telös. Det lyckades aldrig Pehr Osbeck att föra hem en levande tebuske till Sverige.

plantor som kom hem oskadda visade sig vara kamelior när de började blomma, vackra visserligen men kanske inte så goda att dricka.

Helt naturligt

1763 fick Linné faktiskt ett par tebuskar hemförda av befälhavaren på skeppet Finland, Carl Gustaf Ekeberg. De fördes skyndsamt upp till Uppsala, ömt placerade med tanke på skakningarna, i fru Ekebergs knä i en täckt vagn – där de efter några år verkar ha dött av sorg.

Om ni undrar så hamnade Osbeck senare som huspredikant hos Carl Gustaf Tessin. Vid sidan av den sysslan skulle han ordna ett naturaliekabinett på Läckö slott med bland annat fossiler från Kinnekulle.

Pehr Osbeck slutade sin bana som kyrkoherde i halländska Hasslöv där han gifte sig med företrädarens dotter. Och även om han inte lyckades med tebuskarna väckte hans Kinaresa stort uppseende eftersom han trots alla förbud och regler lyckades föra hem mängder av andra växter.

Hans Menzing

Hög tid

att ringa Eva Mann på kanslietoch beställa Västgötabygden som julklapp till någon god vän.
Ring på torsdag, telefon 0512 - 10550.

Jul

en mycket gammal historia

Jul är ett fornsvenskt ord som vi möter på 900-talet, då i frasen ”dricka jol”. Julen införlivades i kristendomen via romerska fester. Och visst känns det naturligt att lysa upp midvintermörkret med ett firande, en fest av något slag. Dessutom hade man kanske slaktat en del djur, som inte skulle överleva vintern, och färskt kött och fläsk hörde inte vardagen till utan saltades ner, röktes eller torkades som förråd inför framtiden.

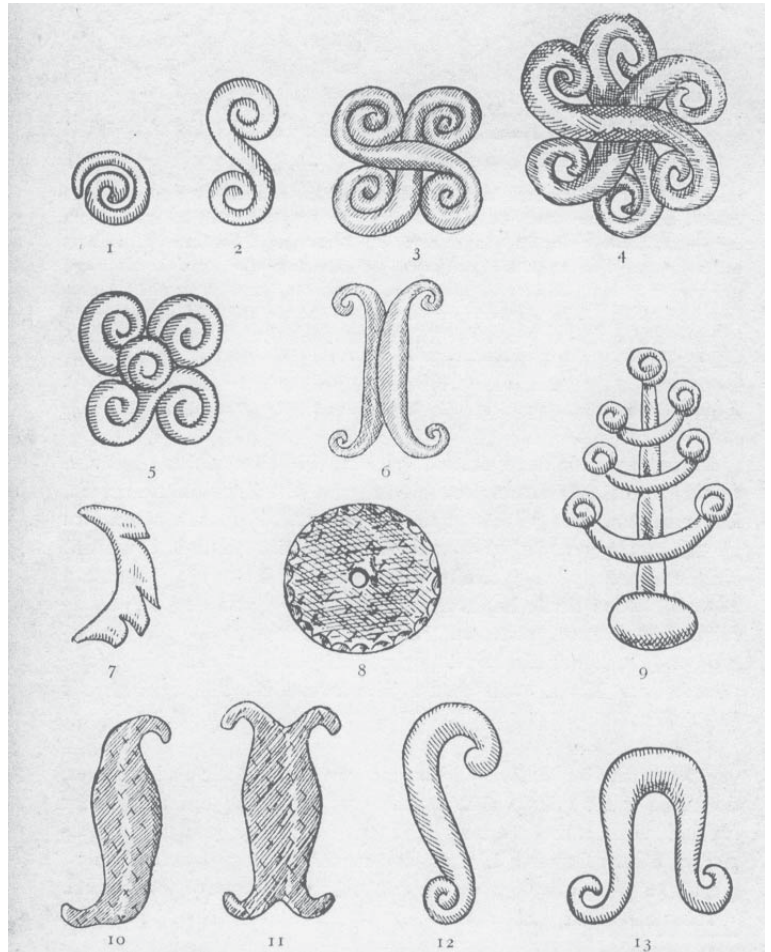
I Fristad levde under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet en folklivsforskare vid namn Klas Olofsson från gården Tubbekulla. Han berättar själv:

Då jag var barn satt jag om kvällsetera vid den store spisen i min ur sjunde led nedärvida fädernegård ibland far och mor och syster, våra drängar och pigor samt vandringsmän, som kommit att låna hus över natten; och mycken gammal visdom kom då på tale. Med åren begynte jag uppteckna vad barnaminnat ifrån sådana stunder bärgat, samt fortfor därmed efter vad jag sedermera hörde och erfor.

Klas Olofssons uppteckningar av muntlig tradition, som just höll på att försvinna resulterade i *Folkliv och folkminne från Ås, Vedens och Gäsene härad*, som utkom i två delar 1939 och 1942. Den användes som kurslitteratur i etnologi vid Uppsala universitet. I böckerna beskrivs det vardagliga livet inomhus och utomhus, vad man trodde på och hur man skulle leva, sägner och räxor och rim.

Under den gamla julianska kalendern före 1753 var den mörkaste tiden omkring Lucia den 13 december. Almanackan tillkom bland annat för att tala om vilka helgon som hade sin dag och som skulle firas. Den innehöll alltså helgonnamn, av vilka Sankta Lucia, den heliga Lucia, var ett.

Då rådde mörkrets makter, och lussegubbarna påminde om det. Hur många av Västgötabygdens läsare har måne klätt ut sig till lussegubbar och skrämt barnen i byn? I bland annat Främmestadtrakten lär det fortfarande finnas kvar. Mörkret kunde skingras med en lussebetete, lite smakbitar från slakten som rullsylta och korv och bröd och dricka till det. Det var husets kvinnfolk som serverade lussebeteten mycket tidigt, kanske redan vid tvåtiden. Då hade man den vita särken på sig, både

Julbröd. 1 Enhjulinge, 2 Tvåhjulinge, 3 Fyrhjulinge, 4 Sexhjulinge (allm), 5 Annandagskaka (Fristad, Varnum) 6 Vagn, 7 Bockhorn (Fristad), 8 Nupekaka (Fristad, Varnum) 9 Julträ (Bråmhult 1880-talet) 10 Stut, 11 Oxe 12 Hake, 13 Hyska (Fristad, Borgstena, Varnum).

nattplagg och det plagg som kvinnorna hade närmast kroppen, kanske också livstyccket. Senare berättas att en av kvinnorna kunde ha en krona av råghalm eller en krans av lingonris och några ljus.

Ibland sjöng man:

Tager kaffet, det står och kallnar,
Tager nu och drick oss till,
Det i haver fått av Lucia.

Lussenatten var en farlig natt, då lyktegubben och gästen var i slagsmål med varandra. Man fick inte brygga, laka, spinna eller mala på lussenatten.

Då ska ingen roste rinna, ingen käring spinna, å inga kvarnar springa.

Rosten hade med bryggning av dricka att göra. Många gårdar hade brygghus, och vid julbrygden fick man vört, som användes vid brödbaket. Vört var avtappningar med malt och humle från rostesån, innan jästen tillsattes. Julbrödet var viktigt, och i Klas Olofssons bok finns bilder av många olika former, som julbrödet hade. Julaftekakan var den sista kakan och bakades av alla degar, som julkaket bestod av. Degen lades i lager, det ena på det andra. Den randiga kakan kallades rånnekaka, och den delades ut bland alla vid julkvällens måltid. Såakakan grävdes ned i en sädesbinge eller i maltkistan och åts vid vårsådden. Kan det här finnas rester av riter för fruktbarhet och god skörd?

Nupekakan nöp man runt om till ett mönster. Det fanns två-, fyra- och sexhjulingar, och fyrhjulingarna, lussekatterna, liknar svastikan, den urgamla solsymbolen, som vi också möter i asiatiska länder. Hur långt tillbaka går denna form av bröd? Ville man kalla solen tillbaka? Och varför kallas de katter?

Slakten skulle helst vara klar till lusse, eftersom man då bjöd på sylta och korv och av talgen stöptes ljus. Skinka åt man sällan till jul, för den kunde rökas och användas till sommarmat, t ex under skördetiden. Men det berättas också från 1860-talet i Fristad, att grisen skulle slaktas om lusse, annars var det ingen julgris. Det är lite fascinerande att titta bakåt i tiden till midvinterfesten eller midvinterblotet om det existerat. Offrade man då en gris, kanske?

På julafton doppade man i sugelspadet och i julmaten ingick rockefisk, lutfisk. Det sistnämnda är säkerligen kvar från den katolska fastetiden, som föregick de stora högtiderna jul och påsk, då man bara fick äta fisk och inte kött. Doppet i grytan kan möjligen ha samma bakgrund. Korngrynsgröt och senare risgrynsgröt, vitgröt, var andra

läckerheter på julbordet. Sådan gröt åts inte till vardags. Något av det viktigaste på julaftonen var julneker till fåglarna. Fortfarande kan jag minnas de vackra nekerna, handplockade strå för strå, som min far satte upp på var sin sida av stora porten i staketet mellan huset och lagårdsbacken. De sattes på två granar med endast några kvistningar kvar i toppen. De var nästan viktigare än julgranen. Det berättas från Ås härad att lite av julneken skulle sparas för att främja kommande års skörd. Julnekerna till fåglarna och gröten till tomten – är det också rester av ett tänkande att man borde hålla sig väl med det övernaturliga?

Våra förfäder såg säkert helt annorlunda på naturen än vi. Levande väsen hörde ihop med jorden, och man måste hålla sig väl med dem. På tomten runtom huset bodde tomten. Orden tomt och tomte har samma bakgrund. Den lilla gråklädda varelsen var en symbol för den besjälade jorden, och det gällde att hålla sig väl med honom. När man bosatte sig på tomten, gjorde man ju intrång på hans mark. Man fick inte slå ut hett vatten utanför dörren och riskera att skälla honom, och man måste blidka honom med lite gröt på julafton. Tanken att leva i harmoni med naturen har djupa rötter liksom föreställningen om en besjälad natur. Nutidens kommersiella tomte är nog så långt från ursprunget man kan komma, även om helgonet Nikolaus på 300-talet från Myra i Turkiet var barnens skyddspatron och gav dem gåvor. Men Nikolaus, Sankta Claus, firas redan den 6 december.

Den jul som beskrivs hos Klas Olofsson är ganska långt ifrån vår tids konsumtionsjul. Men högtider som avbrott i vardagen behövs nu som då.

Ann-Britt Boman

Nya grepp om Skaras 1900-tal

När man på landsbygden skriver om hembygden heter det hembygdsböcker. När man i städerna skall göra samma sak kallas det ofta för stadsmonografier och skrivs av lärda män. Inte sällan högt över huvudet på läsarna.

När Skaras 1900-tal nu presenteras i boken Skara efter 1900 så har man använt hembygdsboksgreppet. En rad Skarabor skriver för oss andra, visserligen är de experter, men de berättar ofta om sin och vår vardag. Allt kompletterat med mängder av gamla och nya bilder. Resultatet har blivit en mycket vacker bok som verkligen angår dagens Skarabor.

Och visst finns där en del nyheter. Visste ni att det tillverkats bilar i Skara? Bara en visserligen, men den gick utan problem till Lidköping och tillbaka, driven med fotogen och helt konstruerad av Skarabon Alfred Johnsson 1904. Att det faktiskt fanns både sov- och restaurangvagnar på tåg i Skara en kort tid? Eller att världsrekordet på 100 meter slogs vid en tävling i Botan redan 1910? Fast det har förstås aldrig blivit godkänt.

Hans Menzing

Bengans historiesidor något att bita i

I det lilla samhället Lagmansholm, Vårgårda kommun, bor Bengt Wadbring. Bostaden är ett charmigt småhus med en väl tilltagen tomt och ligger mellan stambanan Göteborg – Stockholm och den idylliska Säveån. Här odlar Bengt sitt stora intresse att samla kunskap om människor och platser i historisk tid ofta okända för oss mindre pålästa. Han samlar sina texter och bilder under rubriken Bengans historiesidor och ger ut dem via Internet.

Men vi tar det från början. Bengt berättar: -Jag fick sluta mitt jobb på Electrolux i Alingsås, när fabriken lades ner 1998. Jag blev arbetslös och fick genom arbetsförmedlingen tillfälle att gå två årskurser på Hjälmareds folkhögskola. Första året läste jag in studenten i vissa ämnen, andra året gick jag informationslinjen. Jag tyckte om att skriva helt enkelt. Det var på Hjälmared mitt intresse för historia väcktes. Jag fick också lära mig hur en dator möjliggör att skapa dokument, inte minst hur en hemsida kan utformas

Hade du inga ambitioner att bli journalist?

- Jag arbetade en kortare period på Alingsås-Kuriren, men att se en halvlek av en fotbollsmatch på ett ställe och sedan rusa till andra halvlek vid en annan plan passade mig inte. Jag är helt ointresserad av idrott, förutom kanske friidrott. Mitt första projekt gällde Lagmansholms herrgård som ligger nära min bostad.

Jag har haft god nytta av P E Lindskogs Kort beskrivning av Skara stift som är mycket mer omfattande än vad titeln anger. I övrigt hämtar jag uppgifter ur böcker, tidskrifter och tidningar. Jag har inte ägnat mig åt grundforskning.

Har du haft någon röd tråd i ditt arbete?

- Nej det kan man inte säga. Det ena objektet har gett det andra och någon genomtänkt linje har jag aldrig haft. När jag varit ute och rest och fått syn på en gammal kyrka eller något annat historiskt intressant, så har jag tagit

Bengt Wadbring.

några bilder och sedan fyllt på med texter som grundats på källor som jag bedömt tillförlitliga. Under min arbetslöshetsperiod kunde jag vara igång med mitt fotograferande och skrivande 12 – 14 timmar om dygnet. Sedan tre år arbetar jag som chaufför hos Vårgårdabuss och då räcker tid och ork inte till för att genomföra alla projekt som dyker upp i skallen.

Sajten Bengans historiesidor omfattar drygt 600 sidor och cirka 3.000 bilder. Rubrikerna är följande; Medeltid I, Medeltid II, Katolska tiden, Forntid/vikingatid, Switjod, Regentlängder och

Kartor. Dessa har i sin tur ett antal underrubriker som är listigt ordnade i ryggar på fiktiva bokomslag. På hemsidan ser det ut som om Bengt gett ut tre serier böcker med fem band i varje, Varje ”band” har sex, sju egna rubriker. Inte alltid lätt för läsaren att hitta om det är någon särskild historisk miljö man vill ha tag i.

Väl inne i det omfattande materialet finner man innehållsrika och lättlästa texter och ett unikt bildmaterial, det mesta hämtat genom Bengts egen kamera. De stora objekten typ Läckö slott, har Bengt ägnat mindre intresse. Istället har han hittat de historiska platser som många aldrig sett eller känner till. Jag kände inte till Ekholms slott i Trollhättan förrän jag hittade texter och bilder i Bengans historiesidor.

Bengt Wadbring har sinne för estetik. Han varierar uttrycksätt stilrent och förmår skapa harmoni mellan texter, bilder och bakgrundsfärger. Det ligger många timmars slit med färg och form bakom varje sida.

Sedan tillkomsten i början av 2000 talet har Bengts hemsida haft 270.000 besök, i snitt 77 om dagen. Vill någon kommentera en text finns det möjlighet att göra detta i en gästbok påbörjad 2003. Bengt har också komponerat ett bildspel cirka en halvtimme långt. Till bilder och vacker bakgrundsmusik berättar Bengt historien om

Profilen

En sten kan berätta. Många av de stenar Bengt kollat har haft något att berätta för honom.

platser han besökt genom åren.

-Det tog tid att skapa detta bildspel, Det gällde att få tal, bild och musik att fungera ihop. Jag har visat spelet på några ställen och fått lovord av publiken, säger Bengt.

Vad har Du för planer för din hemsida?

- Jag har samlat på mig ett antal bilder och fakta, som jag ska ta itu med i vinter. Det skulle vara roligt att få gräva i folkvandringstiden som inträffade under 400 – 500-talen efter Kristus. Utgrävningar bland annat i Finnestorp vittnar om att våra förfäder deltog i dessa folkvandringar.

- Du gör ingen reklam om din verksamhet?

- Nej. Det kostar tid och pengar. Jag tror att jag skapat mig ett namn bland arkeologer och museifolk

Till sist. Har du en konstnärlig ådra?

- Nej. Det tror jag inte. Jag har försökt måla och teckna utan att lyckas. Men kanske har jag ett visst sinne att foga samman text, bild och färg: det som kallas layout Jag är självlärd på den punkten.

Att sprida historisk kunskap via internet är inte nytt. Men att en enskild person utan akademiska meriter genomför en satsning likt Bengans historiesidor är unikt.

Roland Antehag

Munkens kärlek blev kyrkans fall

Störst av allt är kärleken, det hade munken Karl i Hangelösa fått lära sig. Men det är ju skillnad på kärlek och kärlek, så Karls kärleksfulla möte med en flicka från bygden inne i själva kyrkan var oförlåtligt. Inte bara de två inblandade dödades, det sägs att kyrkan revs ned också. Till bygdens sägner i Hangelösa hör denna om en munk som skulle haft sex med en flicka i kyrkan, antingen i sakristian eller vid altaret rentav. Det var fruktansvärt. En munk fick ju knappast se åt en flicka, katolska kyrkan har ju alltid haft en tendens att betrakta kvinnor som roten till allt ont. Att dessutom ha köttslig beblandelse i själva kyrkan, det var ett brott av grövsta slag. Så även kyrkan utplånades, och levde bara vidare i berättelserna.

Sökte fakta

Detta var inte bara en sägen i bygden, den lärde prästen Olof Knös, med rötter i Knorren Hangelösa, skrev ned den på 1700-talet och den finns också i ett kyrkligt dokument från 1800-tal. Så en skara hembygdsintresserade i Hangelösa beslöt att undersöka om de kunde finna några synliga bevis genom grävningar, geoscanning och forskarcirkel. Allt i samarbete med hembygdsföreningen, Västergötlands Museum och Studieförbundet Vuxenskolan.

Ganska snabbt fick man bevis för att det i alla fall fanns viss grund för sägnen. Redan första provgrävningen i september 2008 på Skräddaregården 1,5 kilometer

Hangelösa första kyrka kan ha sett ut som den här i Skaga.

öster om nuvarande kyrkan avslöjade ben som verkade vara begravda på kristet sätt. Människorna levde någon gång mellan 1050 och 1250, och här har funnits en begravningsplats, och förmodligen även en kyrka i tidig

medeltid. Inte helt överraskande, för äldre minns både en sägnen om en kyrka här som skulle ha rivits, och att man vid olika arbeten funnit ben och dödsfall.

Synd på scenen

Arbetena har resulterat i en rapport från forskarcirkeln skriven av Matz Nilsson, Ingvar Svensson, Rolf Werner och Dagny Lindgren. Där finns en vacker gammal karta, massor av bilder och texter med olika infallsvinklar.

Alldeles säkra spår av en kyrka har man inte hittat på begravningsplatsen som ligger på Skraddaregården och Pukagården, men begravningsplatsen kan vara rentav från 1000-talet. Kyrkan har i så fall rivits och en ny byggts upp på betryggade avstånd. Dagens kyrka i Hangelösa är från 1873, men den skall ha ersatt en äldre kyrka som kan ha varit från 1200-talet.

Så om legenden om den kärleksranke munken stämmer så kan man gissa att syndafallet ägde rum på 1200-talet varpå den gamla kyrkan revs och ersattes med en ny på en plats som inte var förknippad med det förskräckliga hordsbrottet.

I sägnerna skall munken ha avrättats och begravts under en stenhäll som kallas Karlshällen, därav har munken getts namnet Karl i bland annat den teaterpjäs som spelats upp kring den märkliga händelsen.

Så någon bekräftelse av den gamla sägnen har man inte fått, men däremot funnit fakta som stöder tanken att det kan ligga något bakom denna seglivade historia.

Hans Menzing

Kolargossen

Kalle var yngst i barnaskaran, men nu, när bröderna gått ut i arbetslivet, hade uppgifterna hemmavid blivit omfattande. Nu var han ju stora karlen sladdpojken, tolv år, börjat i trean i storskolan. Det hade blivit sent i dag, hade hjälpt Mor både i tvättstugan och i ladugården. Nu skulle han gå de nästan fyra kilometrarna till milan med mat till Far. Den gamla soldatränseln är fullpackad och treliters mjölkhämtaren bär han i handen.

Det är kväll, det börjar skymma. Kalle är inte mörkrädd, nej då. Men skymningen faller snabbt nu. Ägovägen till Ängagärdet är lättgången, han traskar på ordentligt. Bäst att hinna förbi det förfallna gamla ödatorpet innan det blir nermörkt. Det gick en ruskig berättelse om hemska händelser där. Bryt-Anders pojke hade hängt sig i vebon sen han gjort Spåndals-Anna med barn och grävt ner det nyfödda barnet bak lagårn. Man kunde höra hur hemskt han stönade innan snaran drogs åt. När sen lagårdsdörren svänger på sneda gångjärn i kvällsvinden och mylingen skrek ut sin ångest, var det världens hemskaste plats att passera. Kalle hade hört berättelsen hundra gånger. Bröderna hade varnat honom för barnamördarens vålnad, han kunde vara ute efter fler.

Med matkonten på ryggen och mjölkflaskan i handen fick han inte falla, men han sprang förbi de gamla nerfallna husen. Inne i skogen tog han det försiktigt. Här var det vettarna han måste ta hänsyn till. Han fick inte trampa på trädrötter, de kunde höra till träd som Di små bodde under. Dom fick han inte reta, då skulle han säkert råka illa ut, kanske gå vilse och hamna i trollkonan Skvallras garn.

Så länge månen sken gick det väl bra, men när den

Kolmila på Hunneberg av senare datum.

gick i moln syntes stigen bara som en svag ljusning i en nermörk skog. Var det bara kattugglan som hoade, eller var det gasar som var efter honom. Äsch, va dum han va, men hjärtat bankade. Något schvissade fram över huvudet på honom. Han kröp ihop intill en stor gran, tårarna kom. Så lyste månen upp, ett schvissande till, bara kattugglan. Han tog mod till sig och fortsatte. Skogen var full av ljud. Han höll på att tappa mjölkhämtaren när en tjäderhöna på nattkvist flög upp. Var det bara en rävhona som skällde varnande. Eller var det i alla fall gastarna som var ute efter honom. En nyfiken ungal, en fjoling, hade släppt honom nästan in på sig innan den brakade i väg. Det dröjde ett bra tag innan benen bar honom igen.

När milröken mötte och skenet från fotogenlampan, som Far hängt utanför kojdörren, hälsat välkommen och

han kurat in mellan Fars starka armar, var han åter den trygge kolargossen.

Far lyssnar till berättelse. Han känner starkt med sin son. Han är väl medveten om allt det okända som skogen rymmer. Med ljud och skuggor har tröttkörda kolare byggt upp en hel värld befolkad av knytt och oknytt. När skymningen faller en råkall höstkvald finns mycket skrömt i skogen. När kolaren trött och sömntung kommer ut ur kojans hör han tjädertuppen lätta med tunga vingslag från talltoppen, där den suttit i milröken, och borta på fallet skäller råbocken. Ljuden, enbuskar, stenar blir till jättar

och troll som värmt sig vid milan och kanske varit på väg att ställa till det. Bak stubbar och tuvor skymtar Di små. Där dimman drar fram i gläntan nere vid bäcken trår älvorna dansen. När kolaren kommer åter i kojans för nästa slummer, kommer skogsrået glidande efter. Ensam på granrisbädden frestas han av denna fala kvinna

Text Göran Söderström

Västra Tunhem

Foto Hans Gustavsson

Västra Tunhem

Så kunde man också leva förr i tiden

Jag vill berätta om en något udda människa som förgyllde min barndom, minnena blir ju klarare ju äldre man blir. Jag tänker närmast på Krudde-Verner, han finns omnämnd i boken Dansbanor i långa banor. Han var född och bodde i ett gammalt soldattorp ganska nära vår gård. Jag tror att rätta namnet var Verner Krut. Han levde mycket enkelt och gick omkring och hjälpte till med potatisplockning, tröskning och en del annat. Bostaden bestod av ett enda rum med öppen spis där han lagade sin mat över elden, han hade någon slags järnställning att ställa grytan på. Han gjorde även sitt eget bitsocker genom att smälta strösocker i stekpannan och sedan klippa detta i bitar.

Väggarna bestod av nakna bräder, men till jul tapetserade han med olika julpapper som han fått julklappar i. De satte han upp med häftstift för att dom skulle kunna användas igen. Vi barn tyckte det var vackert och riktigt jullikt. Möblerna var enkla och bestod av en svart gungstol och i den låg det omskrivna dragspelet, bemålat med blommor. Det hände att han någon gång spelade för oss, alltid samma melodi, så fanns där en hög säng med en massa gamla palter i, han var rädd för åskan och han talade om att när den gick så lade han sig under sängen för att få skydd. Vidare fanns ett bord vid ett litet fönster, en hög byrå, ett par stolar och en kökssoffa. Det är märkligt så klart man ser allt framför sig efter så många år. Under mina tidiga barnår hade han en mager gammal ko. Pappa frågade en gång om hon gav någon mjölk och då svarade han att det blev så pass att det räckte till kaffegrädde. Han hade en bror som bodde i Sollebrunn, också han omnämnd i boken, som spelade fiol. Brodern var lycklig ägare till en cykel med pakethållare framtill och på den fick Verner åka sittande gränsle och hållande i styret.

Verner var alltid vår gäst på julafton och tacksam-

mare människa fanns inte. Han fick julklappar, mest snus i paket och varma strumpor. Han åt stora mängder mat när han blev bjuden, mellan varje portion satt han och höll sig för magen och vaggade med kroppen, barn lägger märke till sådant, och han hade nog inte så mycket att äta hemma, Varje juldagsmorgon gick han till Erska kyrka på julottan. ungefär tre kilometer. Hans bostad var nog mycket kall under vintrarna på 40-talet och då var det ju också mycket snö,

Jag vet inte när han var född men i den nämnda boken står att dom, bröderna, spelade till dans i ett vägskaal i början av 1900-talet. Han levde 1946, när vi flyttade till Alingsås.

Ja. Detta var en av dem som hörde till min barndom, hoppas att du fann något intressant i min lilla epistel.

Kerstin Hermansson

Skövde

Varamagasinet blir museum?

Havreexport till Europas hungriga hästar var den stora inkomstkällan på Varaslätten under 1800-talet. Kavalleri runt om i Europa drevs med Varahavre, liksom hästspårvagnarna i London. För att underlätta exporten byggdes Havrebanan, järnvägen Herrljunga – Uddevalla, och utmed den byggdes mängder av spannmålmagasin. I Vara fanns det 16, ett av dem finns kvar, för havreexporten dog ut i slutet av seklet. Nu föreslår kyrkoherden i Vara, Leif Norlander, att magasinet, som idag mest används som förråd, skall bli ett levande museum över en viktig epok i Varaslättnens historia. Magasinet är byggnadsminne sedan 1987.

Hänt på bögda...

Gillet bjöd på rundtur i Skeby socken

Runtur i socknen. Att åka remmalag och upptäcka socknen var en uppskattad sysselsättning.

Skebys hembygdsförening, Skeby sockengille, ordnade en rundtur i socknen på remmalag och balvagn i augusti. Syftet var att visa upp och berätta om sevärdheter i socknen. Drygt ett femtiotal personer deltog i utflykten. Eivor Svensson och Gunnar Karvik hälsade välkomna och berättade om kyrkan, det numera nedlagda mejeriet och tillika skolan och deras historia, hur storskiftet och enskiftet förändrade socknen, visade lämningar från istiden och äldre stenålder samt berättade om de gamla torpens invånare med mera. Men det fanns inte enbart gamla saker att visa upp. Jörgen Pettersson och Roger Augustsson informerade om vindkraftverken på Skebyåsen och den nybyggda fabriken för framställning av rapsolja.

Efter halva sträckan gjordes paus för fruktstund. Då återuppväcktes den gamla traditionen med dragkamp mellan "Överbäcka rote" och "Nederbäcka rote". Sällan har en aktivitet i Gillets regi skapat ett så stort engagemang, så många svett droppar och så sönderskavda nävar!

Rundturen avslutades i fam. Karviks trädgård med att alla högg in på sina medhavda kaffekorgar. Vi konstaterade då att vi lyckats få alla åldersgrupper att delta i dagens aktivitet, den yngste var två månader och den äldste drygt åttio år!

*Gunnar Karvik
Skeby sockengille*

Syndafall på scenen

Syndafallet blev teater i Bygdegården.

800 år efteråt spelades syndafallet i Hangelösa upp igen. (Se sidan 13.) Denna gång inför jublande publik i bygdegården. Det var alltså dramat när en munks kärleksfulla möte med en jungfru från trakten i en kyrka ledde till dödsdomar och till att kyrkan revs.

Den forskarcirkel som sökt efter sanningen bakom legenden levererade material till pjäsen som skrivits av Rolf Werner och Ingvar Svensson, medan historiskt rutinerade Leif Olsson svarade för uppsättningen. 14 lokala skådespelare agerade med idel beröm i tidningen. Och publiken lär ha varit med på noterna.

*Text Hans Menzing
Foto: Monica Nilsson*

Göteborg Radio 100 år

Söndagen den 18 september 2011 var det 100 år sedan den första kustradiostationen på västkusten öppnade för "allmän korrespondens". Den låg på vad som senare kom att kallas för "Gnistängen", norr om Gnistängstunneln i Kungsten i Göteborg. Marken ägdes av försvaret och stationen var resultatet av ett samarbetsprojekt mellan Kungliga Marinförvaltningen och Kungliga Telegrafverket. Stationen hade flera olika namn bl a "Nya Varvets Trådlösa Telegrafstation" innan namnet "Göteborg Radio" tillkom 1916. Kustradiostationen hade till uppgift att upprätthålla allmän trafik i form av telegram eller telefonsamtal mellan fartyg och land. Byggnaden där stationen fanns var kvar på Gnistängen till 1962 då den eldades upp. Göteborg Radio flyttade från Gnistängen till Kungsbacka och till sist i Onsala/Vallda och Göteborg

Pompa och ståt var det när Göteborg Radio firade 100-årsjubileum.

Radio lades ner 1994.

För att ihågkomma invigningen år 1911 höll Radiohistoriska Föreningen i Västsverige en ceremoni på platsen där radiostationen en gång låg. En DVD har framställts av medlemmar i föreningen med bilder, ljud och texter som beskriver utvecklingen under nästan 100 år.

Överste Leif Härdig stf chef för Göteborgs Garnison inledde med en historik om Göteborg Radio innan han avtäckte minnestavlan under trumpetfanfarer.

Påskriften på plattan lyder:

Göteborg Radio 1911. På denna plats öppnades officiellt den 18 september 1911 västkustens första kustradiostation. Den benämndes först "Älfsborgs Gnistsignalstation" och använde anropssignalen "GSG" fram till 1913, då signalen blev "SAB". Stationen byggdes gemensamt av Kungl. Telegrafverket och Kungl. Marinförvaltningen och övertogs av Kungl. Telegrafverket helt 1912. År 1916 ändrades namnet till "Göteborg Radio". Från 1930 manövrerades kortvågssändarna på Gnistängen från en mottagarstation i Kungsbacka och nu användes anropssignalen "SAG" en signal som behölls till nedläggningen år 1994. 1948 flyttades verksamheten till en station på Onsalalandet med sändare i Vallda vid Lerkil och mottagare vid Rörvik.

Byggnaden på Gnistängen stod kvar till 1962, då Göteborgs Brandkår eldade upp den som ett övningsprojekt.

Mässingssextetten "I Beredskap" under ledning av kapellmästare Ulf Kruger från Hemvärnets musikkår i Göteborg underhöll publiken som uppgick till ca 100 personer. En amatörradiostation var igång och hade kontakt med amatörer både på telegrafi och på telefoni med signalen SA100SAG. Mingelmat serverades till besökarna.

*Sven Persson
Nittorp*

Grevbäck arrangerar slöjdmässan i Hjo

Uppbyggnad. Det krävs mycket arbete för att atälla i ordning inför slöjdmässan i Hjo.

Grevbäcks Hembygdsförening anordnar sedan drygt 30 år Slöjdmässa i Hjo Stadspark. Mässan hålls alltid fredagsöndag andra helgen i juli. För att allt skall fungera, så bra som möjligt, krävs mycket arbete. Det börjar med att priser och vad som skall gälla för mässan fastställs i oktober-november.

Utställare

Inbjudan går ut i december till de utställare som varit med senaste mässan. Nya utställare ringer eller besöker hemsidan. När alla anmälningar kommit in i början av februari, kontaktas hemslöjdskonsulenterna för att tillsammans med dem gå igenom alla nya utställare. Det kollas hemsidor och insända bilder. Gallringen görs inte bara efter kvalitet utan också med tanke på vilka produkter utställaren har. Vi försöker att få med olika hantverk och inte för många av samma sort. Sedan är det dags att ta fram kartor över mässområdet och placera utställarna. De som varit med tidigare vill som regel ha sin "gamla" plats, de känner sig "hemma" och kunderna vet var de står. På värkanten drar det igång på allvar.

Boende

Utställarna skall ha någonstans att bo och där har vi god hjälp av Turistbyrån i Hjo samt Hjo Folkhögskola som hyr ut sina elevrum. Många utställare bor på Hjo Camping, som ligger nära mässområdet.

Reklam

Mässan är inte självgående även om vi har många besökare som kommer år efter år. Hjo kommun var med på Turmässan i Göteborg i år och då fick vi möjligheten att göra reklam för mässan där. Annonser är kostsamt, så det vill till att tänka efter vilka besökare man vill nå. Vi

har också en hemsida www.grevback.com men många vet inte att det är Grevbäcks Hembygdsförening som arrangerar mässan, men "googlar" man på Slöjdmässan Hjo så löser det sig.

Parkering och övervakning

En liten stad som Hjo får vissa trafikproblem när det kommer mycket folk. Dagarna innan mässan spärrar vi av områden där parkering inte är tillåten, vi sätter upp hänvisningsskyltar hur man skall åka för att hitta parkering. Industrierna i Hjo är vänliga och låter oss använda deras parkeringsplatser och IFK Hjo hjälper oss att dirigera bilarna dit. En särskild parkeringsplats finns för utställarna, där får vi hjälp av Hjo Brukshundklubb. Tibro Brukshundklubb har övervakning av mässområdet nattetid.

Mat

Efter några timmar på mässan brukar hungern sätta in och då finns det möjlighet att ta en fika eller äta mat i våra serveringar. Rökt sik och grillad karré har en strykande åtgång. Hjo Grillen grillar korv och hamburgare. Som dessert kan man köpa glass i något av våra glasstånd. En service som många utställare uppskattar, är vår leverans av mat till stånden, om beställning görs på morgonen.

I början av veckan körs marknadsstånd, serveringsstält, bord, bänkar och mycket annat in till Hjo (under resten av året har vi det i Hembygdsgården i Grevbäck). Tisdag-onsdag byggs mässan upp, det är ett 15-tal medlemmar som fixar det. Torsdag är en dag då det händer mycket. Mat, dricka, glass och andra varor levereras, el skall ordnas till de utställare som beställt det. På eftermiddagen börjar utställarna komma, de som inte anlänt under torsdagen kommer tidigt fredag morgon. För att allt skall fungera är vi ett 70-tal personer som arbetar under mässdagarna.

Programpunkter som återkommer årligen är invigning på fredag, diplomutdelning på lördag, till 5 utställare som hemslöjdskonsulenterna utser. I samband med invigningen och på söndag förmiddag underhåll i år Hjo Kulturskolas sommarmusikanter. Vi hade också besök av Västknoparna, som bl.a. visade hur repslagning går till, med hjälp av en tändkulemotor från Tibro Motorhistoriska förening. Ett 20-tal medlemmar i föreningen Trätäljarna visade prov på hur hantverket går till och även en mängd färdiga fantastiska föremål.

Intäkterna från Slöjdmässan har hembygdsföreningen använt till att renovera och iordningsställa byggnader och industriminnen, av vilka kan nämnas:

Soldattorpet Elemdalen eller som det benämns i folkmun "Mejera" efter den siste soldaten som bodde där och avled 1951. År 1984 fick hembygdsföreningen nyttjanderätten till torpet.

Drängstugan, tillhörande lönebostället Prästgården, som pastoratet 1989 överlät till hembygdsföreningen.

Tändkulemotor. Börje Johansson från Tibro Motorhistoriska förening både syntes och hördes.

Mejerabäcken som i huvudsak rinner på Ekhammars marker har tidigt utnyttjats som kraftkälla. Den vattenhjuldrivna enbladig träramsåg som finns på gården är daterad till sent 1700-tal eller tidigt 1800-tal och mycket tyder på att Ekhammarssågen är den enda kvarvarande i Sverige. Kvarnens två kvarnstenar och sexkantssikt drevs av ett 6 meter högt vattenhjul. Vattnet leddes till hjulet via en grävd kanal och träränna. Smedjan som också ligger vid bäcken omnämns 1829 i ett brandsynsprotokoll. År 1900 byggdes smedjan om och då anlades en damm som skulle försörja snickarstugan med kraft. Sist men inte minst har hembygdsförening byggt en ny samlingslokal "Lofet" i anslutning till den gamla hembygdsgården. Den gamla hembygdsgården inrymmer en skolsal och lärarbostad. Lofet har ett museum med många intressanta föremål.

Text Inger Davidsson

Foto Lars Emilsson

Historik Karl Nimar

Grevbäck

Läsvärt i korthet

Skara efter 1900. Redaktör: Jan-Erik Augustsson. Författare: Björn Birkoff, Elisabet Stålar, Ingemar Landin, Ulf Larsson, Carina Ahlström, Kerstin Andersson, Kjell Nordström, Leif Nordh och Gösta Karlsson. Nya bilder: Janne Andersson och Carla Karlsson. Förlag: Warne. Cirka 650 sidor med massor av nya och gamla bilder samt lös karta.

Kyrkomålaren. Författare: Maria Campbell, Tidaholm. Förlag: Recito. 92 sidor om kyrkomålaren Johan Risberg

från Skövde vars konst framför allt kan ses i Forsby och Kungslena kyrkor. Detta är en roman där författarinnan broderar på de fakta som finns. Illustrationer i form av skisser ur Risbergs skissbok som finns på museet i Skövde.

Från slott till koja – livet bland torpare, statare och soldater i svunnen tid i Lerums socken. Redaktör: Folke Kellhede. Utgivare: Lerums Sockengille. 130 sidor med massor av bilder och texter om människor och bebyggelse förr.

Hangelösa gamla kyrkplats. Rapport från en forskarcirkel 2008 – 2011. Författare: Matz Nilsson, Rolf Werner, Ingvar Svensson och Dagny Lindgren. 28 sidor med text och bilder om jakten på sanningen bakom en berättelse om en kyrka som revs efter en munks syndafall. Plus en vacker gammal karta.

Disketten. DIS-Västs medlemstidning för släktforskare med dator. Nr 4 2011. 20 sidor om bl a soldater från Skärv.

Hans Menzing

Julafton 1900

Vintern hade kommit ovanligt tidigt. Redan i mitten av december hade det fallit lätt snö, och den låg kvar. Ornungsjön hade redan lagt sig tidigt. Veckan före jul föll mera snö och när julafton gick in var det fullt slädföre.

På morgonen, vid niotiden, kom Pappa in. Han frågade om någon ville följa med och hämta julgran. Han skulle köra unghästen och behövde någon som kunde se efter den medan han högg granen.

- Får jag följa med, ropade jag genast.

- Ja, klä på dig ordentligt, det är kallt, sade han och gick ut igen för att göra hästen i ordning. Far körde fram till stora trappan och jag hoppade upp i släden. Hästen var yr och ivrig. Den var knappa tre år gammal. Bjällrorna klingade, kling, klang, kling. Vägen till Stammerbacka utmarker, där skog fanns, var ungefär en kvarts mil lång. Det gick hastigt att komma dit.

Väl framme i skogen sade Pappa till mig att se efter hästen. Denne 'Stjärne' och jag voro gamla vänner. Han var född och uppfödd på gården. Vi hade lekt mycket ihop och han var väldigt snäll, så som hästar blir, när de blir väl behandlade alltifrån födseln.

Pappa gick in i skogen och letade efter en lämplig gran. Så småningom fann han en. Dessutom högg han en reservgran som eventuellt skulle få stå ute på gårdsplanen. Granarna lastades på kälken och så bar det iväg hemåt. Det gick med väldig fart. Bjällrorna klingade och snön sprutade upp bakom hästhovarna. Snart voro vi framme vid stora trappan igen.

Syskonen kommo ut och granarna granskades. En av granarna valdes ut att klädas och stå inne i stora finrummet.

Hästen ställdes in i stallet. Det fick jag göra, vilket gjorde mig mycket stolt.

Granen bars ner i snickarboden för att fot skulle sättas på. Sedan samlades alla i det stora köket. Då var det 'god jul' som sades till alla. Glädjen stod högt i tak. Stora slagbordet stod utfällt och på detta var uppdukad julaftonmiddagen.

Det var först och främst den stora järngrytan med

Finrummet på Kyrkebol. På julaftonen samlades familjen i finrummet. Bilden är tagen cirka 100 år senare.

färdigkokt grishuvud, skinka och korb och sylta. Vidare var det rödbetor, potatis, salt sill och ost. Samt bröd av flera olika sorter.

Så doppades det i grytan och åts och glammades tills ingen orkade mer. Under tiden hade mörkret hunnit lägga sig. Klockan var ungefär tre på eftermiddagen. Häfter skickades alla småbarnen in i ett rum med besked att vara tysta och snälla.

Pappa och de stora gingo in i stora finrummet för att kläda granen. Det dröjde enligt vår, barnens, mening en hel evighet, med väntan och längtan. Vi försökte leka lekar, berätta sagor och så vidare, men intet var roligt. Intresset var bundet till endast en sak. Julgranen och julfirandet i övrigt.

- Och äntligen kom pappa, och öppnade dörren in till stora finrummet. Vi blev alldeles bländade över att allt var så vackert. På golvet åt ena hörnet till stod julgranen, tänd och glittrande med tusende glittersaker. I toppen satt en svensk flagga och många andra småflaggor sutto på grenarna. Papperskarameller hängde och lyste i gult, rött och blått. Längre in på grenarna hängde alldeles röda

juläpplen och pepparkaksgrisar och pepparkaxgummor dinglade här och var på grenarna. Och här och där brann små juleljus.

Stora slagbordet av ask, var utdraget i hela sin storlek, med en helvit linneduk på, och där var kaffebordet dukat. För var och en, fanns en särskild julhög. Underst låg en hålkaka av sammalet rågmjöl; kakorna voro som alltid bakade av vårråg. Ovanpå denna låg en hålkaka av siktemjöl, blandad vete och råg. Ovanpå detta en limpa av vörtbröd. På denna slutligen, en julkuse, bakad av alldeles kritvitt vetemjöl. Den var vriden som en svastika, och i varje hörn satt en russin.

Den julkusen kom tillbaka varje jul, liksom alla de andra bröden förresten. Men kusen hade man inte råd att äta upp förrän till påsk. Julen varar intill påska. Vid sidan av högen stod en pepparkaksgris och en pepparkaxgumma.

Nu serverades kaffet

Sedan detta druckits, sade far, att nu läser vi julevangeliet, men först sjunger vi väl en psalm. Under läsningen och sången stodo vi alla upp, men far satt vid sin chiffonjé och hade den stora gamla bibeln liggande på den utfällda klaffen. Bibeln hade gått i arv från far till son sedan länge. Om jag minns rätt var de från Karl XII:s tid. Då läsning och sång voro slut, satt far kvar i sin stora länstol och vi andra satte oss var och en på sin plats. Pappa började tala.

- Ja, kära barn, det är verkligen roligt att ha er alla samlade här. Det blir ju inte så ofta nuförtiden, sedan dom stora har kommit ut. Men det är ju en som alla saknar. Vårn kära mamma gick bort från oss, för nu sex år sedan, och henne saknar vi alltid lika mycket. Hon var en verkligt god och fin människa. Hon var inte som en del fruntimmer, illaker och grälig och arger. Nej, hon talade alltid snällt, mildt och vänligt. Jag kan inte minnas att hon sade ett häftigt ord till någon. För det är rätt som morbror Anders, prästen, alltid säger;

- Det är bättre å ingen kärring ha, än ha en sådan kärring som bara träter och ställer till förtret.

Ja, förresten, så börjar de äldsta bli så stora nu, så ni kanske börjar tänka på å gifta er. Men då ska jag ge er några råd. När I pojkar ska gifta er, så bry er inte så mycket om ifall tösa är granner och fager under ögona, för se skönhet förgår men snällhet består. Nej, titta efter hurdan tösas mor är. Som modern är, sån blir tösa i framtiden. Och ä moran trätgirig och arg och elaker och sur av sig, då blir dotera likadan. Och kom ihåg traktens ordspråk: Att sura fruntimmer och surt öl, det ska man be Gud bevara sig för.

Kom ihåg att det är sant som det står i Bibeln. Att utav god säd kommer god säd, och utav huggormar kommer bara huggormars avföda.

Jag har nog sett att den där skollärarns Ester, ho går och gör sej te för Harald. Men se skollärarn är röd både

i skägget och i håret, och skollärarfrua e lika röd hon å barna e lika röda allihop så håret fräser i vattnet. Kom ihåg att enebuskar och rött hår, de växer inte i godan jord.

Förresten så har ni skött er bra allihop, barn så långt som det hittills är kommet. Harald tog ju sin fil. kandexamen, nu till jul, så han är så till sägandes, fulllärd nu. Och Bertil är inne på apotekarevägen sedan han tog studentexamen och blir väl snart färdig apotekare. Oskar är färdig ingenjör, sen i våras, och har en bra plats. Hjalmar slutade folkskolan nu i somras och det med mycket fina betyg. Han är duktig att köra både oxar och hästar. Stark är han som en fullvuxen dräng och jag skulle gärna se att han tog hand om gården efter mig. Gården är inte så stor, men den ger full bärgning åt den som brukar den. Den är stembunden som andra gårdar i trakten. Men sten är god granne. Den låter det alltid växa bredvid sig. Och i denna trakt regnar det mer än någon annan stans i Sverige under somrarna, så att torkan slår aldrig hårt. Här har inte varit nödår, vare sig i min eller min fars tid. Även om skördarna äro mindre rikliga vissa år än andra, så får man alltid ändå äring bde för djuren och sig själv.

Och den där lillpojken, han e inte dummer te å läsa. Skollärarn sa att han e bäst utå allihop. Han har så lätt för å räkna i huvet, så man hinner knappt me, sa skollärarn. Bibliskan och katekesen kan han utantill, sa skollärarn. Och han e rent obegriplig te å läse sig psalmverser fort. Skollärarn sa att jag skulle låtan studera till präst, och de kan väl hända att han skulle kunna duga. Han kanske kunde till och med bli prost vad tiden lider. Kanske han rent av skulle kunna bli som den där Rhyzelius, som jag är släkt med på min mors sida. Han var också rent obegriplig till å studera, och så blev han präst hos Karl XII. Den kungen fick han följa med ut i kringen och sen till sist blev han biskop i Linköping. Ja, man kan aldrig veta. Men så pass begåvad är han naturligtvis inte, så en ska inte hoppas för mycket. Men han kan tillminstingens bli komminister.

Men nu ser jag att det ligger paket under granen. I småbarn kan räcka fram dem till mej, så kan jag läsa upp vad där står.

Så kom då äntligen den mest efterlängtade stunden på hela året - Julklappsutdelningen. Jag fick en löamössa (luden mössa) som pappa hade köpt på höstmarknaden i Mörlanda. Och så fick jag ett par vantar, stickade utav ullen från bagglammet. Pappa fick ett par selapinnar utav mig. Och Hjalmar fick min fällekkniv, för jag hade bytt till mig en finare utav Kröjsa-Svantes Arvid. Utav Bertil fick jag en påse full med hästkastanjer och utanpå påsen stod där: till Eskil Hästskit. Det tyckte jag inte var snällt, men på julafton får man väl vara glad i alla fall. Jag kan inte räkna upp allas julklappar, detta var bara några stickprov. När julklapparna voro utdelade, så togs

maten in på stora slagbordet. Det var lutfisk och potatis och skinka och sylta och korv och så vidare. Och sist var det risgrynsgröten med mandel i.

Så var det att gå och lägga sig, för att väckas tidigt nästa morgon och gå i julottan.

Eskil Kylin

Fotnot: Eskil Kylin växte upp på den gård som idag är Svältornas Fornminnesförenings museigård. Han har skrivit en del berättelser som han samlat i ett häfte som finns i föreningens arkiv.

Detta är en av hans berättelser.

Leif Brunnegård

Julen 1870 på Heden i Skepplanda

Godhjärtad mora. Kanske var det från ett liknande här dignande julbord som Mor på Heden delade med sig. (Bilden är från Larvs hembygdsförening.)

Det är dagen före julafton 1870. De flesta förberedelserna är man färdig med. Man har bryggt juldricka och man har slaktat och bakat. Nu återstår endast städningen. Husets kvinnor håller som bäst på med skurningen. Man tager sand och strör ut på golvet, tager sedan trämbaret med vatten samt granristvagan, och så skuras det.

Männen håller på med vedhuggning samt städning av gårdsplanen. Just nu äro de inne för att dricka eftermiddagskaffet.

Dörren öppnas och en man i sina bästa år träder in. Han bär en säck över ena axeln. Han hälsar med ett kraftfullt: Goda, härinne!

- Goda, goda! Jaså det är våran båtsman som kommer, välkommen, välkommen! Var så go och sitt här vid bordet! Han sätter säcken vid dörren, stiger fram, hälsar och slår sig ner. Han är glad och skämsam, kanske något påverkad av starka drycker. Så serveras kaffet och husbonden bjuder på några gökar.

Under tiden har husmor, som väl vet att båtsman är ute för att taga upp sin julekost, varit efter ett stycke kött, en bit fläsk samt två kakor bröd och överlämnar till honom. Han lägger det i säcken, tackar, önskar god jul, säger adjö och går. Männen återgå till sina arbeten.

Om en stund öppnas dörren ånyo, men nu helt sakta. En gammal och böjd, torftigt klädd kvinna träder in. På armen bär hon en korg. Hon hälsar lågmält, sätter korgen vid dörren och blir därefter stående försagd.

Husmodern besvarar hälsningen och går efter en kaka bröd som hon räcker kvinnan. Hon niger, tackar ödmjukt och lägger brödet i sin korg, varefter hon går sin väg.

Mamma, säger barnet i huset, det var den tionde i dag och så många har det varit de andra dagarna också. -Jag har inte räknat, det är ju så många som är fattiga, svarar modern med en suck.

På pränt 1945 av John Andersson, född 1899

Foto Staffan Peterson, Vedum

Förbundets funktionärer 2011

Förbundsordförande

au

Eva Bergström Hyenstrand, Carl von Linnés väg 2, Skultorp, 541 55 SKÖVDE, tel 0500-43 30 13, mobil 070-6643587
e-post hyenstrand@hotmail.com

Vice ordförande

au

Lars-Erik Kullenwall, Gudhem Kullen 3, 521 94 FALKÖPING
tel 0515- 72 01 56, mobil 0705-318547, e-post dr.kullen@swipnet.se

Sekreterare

au

Mona Lorentzson, Wallströmsliden 6, 463 71 LÖDÖSE
tel 0520-66 02 74, e-post mona.lorentzson@gmail.com

Kassör

au

Hugo Isaksson, Box 2067, 523 02 TIMMELE, tel 0321-302 62,
tel+fax 0321-300 01, mobil 0706-412556, e-post hugo.isaksson25@
hotmail.com

Övriga ledamöter

Leif Josefsson, 2:e ceremonimästare, Larsgården Vänga, 513 92 FRISTAD, tel 033-26 80 12, e-post leif.l@telia.com

Ingrid Zackrisson, Västergården Kullavägen 59, 519 95 TOSTARED
tel 0320-620 15, e-post ingrid.zackrisson@tele2.se

Hans Menzing, pressansvarig, Marumstorget 1, 532 32 SKARA
tel 0511-126 43 e-post hans.menzing@telia.com

Berit Stockvik-Lundin, försäkringsansvarig, Vänersnäs, Furunäs,
468 90 VARGÖN, tel 0521-22 22 76, mobil 070-3500052

Nils-Olof Olofsson, 1:e ceremonimästare, Lars väg 7 B, 515 35
VISKAFORS, tel 033-29 42 46, mobil 0703-298362, e-post kno.
olofsson@telia.com

Jan-Olof Berglund, hemsidaansvarig, Stora Rör, Nolgården 3, 541 96 VÄRING, Tel 0500-44 11 05, mobil 0708-420453
e-post j-o.berglund@telia.com

Göte Öberg, försäkringsansvarig, Lövbacka, 523 94 TVÄRRED
tel 0321-504 28, mobil 0707-285769, e-post gote.oberg@telia.com

Lena Lagnerö, Valshalla 120, 565 93 MULLSJÖ, tel 0392-211 31,
e-post lena.lagnero@tele2.se

Suppleanter

Tage Brolin, Bäckaskog, Främmostad, 465 97 NOSSEBRO, tel 0512-531 50, mobil 0703-281333, e-post frammostad@tagebrolin.se

Birgit Carlsson, kontaktperson IT-frågor, Ljungås, 519 91
ISTORP, tel 0320-820 36, e-post birgit.istorp@telia.com

Lena Gustafsson, Fötene, Östergården, 447 91 VÅRGÅRDA, tel 0322-62 71 81, mobil 0705-326424, e-post lena@minbokforingsbyra.se

Björn Andersson, Rönnbärsvägen 27, 541 76 VÄRING, tel 0500-44 04 75, e-post bjorna.andersson@telia.com

Monica Nyvaller, Vreta, Fixgården 2, 524 32 HERRLJUNGA, Tel 070-2689264, e-post monica.nyvaller@telia.com

Hedersledamöter

Berit Hange-Persson, Trädgårdsg 4, 533 72 LUNDSBRUNN

Karl-Eric Svensson, Kjeckestad, Pl 1093, 542 94 MARIESTAD

Lennart Jacobsson, Ladås, Eriksberg, 524 91 HERRLJUNGA

Aina Lindborg, Bjurbäck, Källebacken, 565 92 MULLSJÖ

Bengt Lindborg, Bjurbäck, Källebacken, 565 92 MULLSJÖ

Revisorer

Einar Smith, N Ringgatan 43, 441 31 ALINGSÅS, tel 0322-169 70

Marianne Svensson, Bergstena Skattegården 2, 441 92 ALINGSÅS
tel 0322-63 50 07

Revisorssuppleanter

Torvald Åberg, Kållands-Åsaka, Tomten, 531 96 LIDKÖPING
tel 0510-53 23 13

Anders Holmqvist, Korsgatan 23, 535 30 KVÄNUM, Tel 0512-926 69

Valberedning

Peder Claesson

Stensered's skola, 565 93 MULLSJÖ (Rådbergagatan 27 B, 582 54
LINKÖPING), 0515-910 28

Monica Moberg, sammankallande, Fältvägen 5 D, 541 77 SKÖVDE,
tel 0500-42 52 50, e-post monika.moberg@blackhornet.se

Ewa Vikingson, Eggvena, Kungegården, 447 92 VÅRGÅRDA
tel 0322-62 80 82, e-post ewaviking@hotmail.com

Edor Josefsson, Ejdervägen 12, 506 70 FRUFÄLLAN, tel 033-24 70 24

Magnus Ronge, Fänriksgården, 531 91 VINNINGA, tel 0510-500 71

Gerd Eriksson, Anisgatan 12, 511 41 KINNA, tel 0320-102 90

Arne Johansson, Kärråsvägen 1 a, 520 10 GÄLLSTAD, Tel 0321-725 36

Studie- och ungdomskommittén

Ingrid Zackrisson, Sammankallande

Lena Johnsson, Kulla Lillegård 2, 519 91 ISTORP, tel 0320-871 28, e-post lenaannerd@hotmail.com

Lena Gustafsson

Lena Lagnerö

Studieförbundet Vuxenskolans representant: Christer Wennerberg, SV Västra Götaland, Junog 3, 451 42 UDDEVALLA,
tel 0522-65 33 33, mobil 0708-553033, e-post christer.wennerberg@sv.se

adjungerad Eva Bergström Hyenstrand

adjungerad Ulrika M Eriksson, Västergötlands Museum, tel 0511-260 02

Redaktionskommittén för Västgötabygden

Se redaktionsrutan sidan 23

Tengelandsstiftelsen

Mona Lorentzson

Eva Bergström-Hyenstrand

Väddåkrastiftelsen

Eivor Dahlén, Sjöarp Möne, 520 24 BLIDSBERG

Hugo Isaksson

Kommittén Årets Hbemygdsgörning

Eva Bergström-Hyenstrand

Hans Menzing

Västergötlands Hembygdsförbunds kansli, Box 15, 534 21 VARA,
Besöksadress: Badhusgatan 13, Vara, tel 0512-105 50, fax 0512-339 42, Eva Mann tel bostad 0511-3703 30, e-post: vasterg.hembygdsf@telia.com, pg: 8 57 59-9 bg: 378-5383.

Harry 'Falle' Fahlgren, Ryda till minne

Hembygdsman Harry "Falle" Fahlgren har gått ur tiden. Harry eller "Falle" som han själv kallade sig och allmänt kallades var en äkta hembygdsman. Falle föddes 1925 på föräldragården i Kantorp, Ryda och här framlevde han hela sin levnad. Han var enda barnet och övertog efter föräldrarnas bortgång det lilla lantbruket.

Under hela sitt verksamma liv ägnade han sig på fritiden åt hembygdsstudier och vård i dess olika former. Han skrev artiklar i Hembygdsförbundets tidskrift Västgötabygden, där han med stor kunnsighet kunde beskriva en långt tidigare timad händelse, eller berätta om en persons yrkesverksamma liv. Rimkrönika över händelser i Ryda under året hörde till de vid nyår årligen återkommande alstren. I Ryda Hembygdsförening har Falle lagt ner mångårigt arbete och hans efterlämnade anteckningar och handlingar kommer att utgöra en guldgruva för fortsatta studier. Hembygdsföreningen kanske låg honom varmast om hjärtat men även Ryda kyrkas sångkör och det övriga föreningslivet i Ryda följde han med stort intresse.

Vid sin bortgång var hans sista vilja att föreningslivet i Ryda, däribland Ryda Hembygdsförening skulle få ärva hela hans kvarlåtenskap.

För Hembygdsföreningens del fanns önskemål om utgivande av ett komplement till Rydaboken.

Vi inom Ryda Hembygdsförening är ytterst tacksamma över gåvan och den kommer att utgöra en välbehövlig grund för det fortsatta arbetet med utveckling av hembygdsrörelsen.

Ryda Hembygdsförening

Nästan en fjärdedel

av Västergötlands Hembygdsförbunds 218 föreningar har medverkat i årets Västgötabygden. En del har varit med en gång, några flera gånger. Förbundets ekonomi tillåter inte att redaktionskommitténs ledamöter åker runt på reportageresor och vi tror inte att det vore bra för Dig som läsare heller, Tack vare att vi är över femtiotalet skribenter från olika håll i vårt landskap blir det en omväxlande läsning. Därför är det så viktigt, att någon i Din förening förser oss med text och bilder. Välkommen!

Redaktörsgrupp:

Ann-Britt Boman, sammankallande, Spireavägen 5, 513 35 Fristad, tel 033 - 26 19 21

e-post: birgitta.fristad@telia.com

Leif Brunnegård, Asklanda Ekehagen, 447 93 Vårgårda, tel 0322/66 10 26 e-post: vbn.red@tele2.se

Hans Menzing, ansvarig utgivare, Marumstorget 1, 532 32 Skara, tel 0511/12643,

e-post hans.menzing@telia.com

Övriga i redaktionskommittén:

Eva Bergström Hyenstrand, Carl von Linnés väg 2, Skultorp, 541 55 Skövde, tel 0500 - 43 30 13,

e-post: hyenstrand@hotmail.com

Jan-Olof Berglund, Stora Rör, Nolgården 3, 54015 Väring, tel 0500-441105, 0708-420453,

e-post: j-o.berglund@telia.com

Bo Björklund, Hövägem 9 C, 446 32 Älvängen. tel 0303 - 74 98 78. e-post bo.bjotklund@risveden.com

Tage Brolin, Bäckaskog, Främmostad, 465 97 Nossebro, tel 0512/531 50, e-post:

frammostad@tagebrolin.se .

Birgit Carlsson, Ljungås, 519 91 Istorp,

tel 070-620 66 66, e-post bisido@hotmail.com

Anna Faxgård, Bua Skogsslätt, 511 98 Hyssna, tel 0320 - 397 77, e-post anna.faxgard@telia.com

Per-Göran Persson, Östergården 1, 54066 Sjötorp, tel 0501-50138, 070-7838079.

e-post pellep@telia.com

Förbundsordförande: Eva Bergström Hyenstrand.

Förbundssekreterare: Mona Lorentzson, Wallströmsliden 6, 463 71 Lödöse. Tel 0520 - 66 02 74

e-post: mona.lorentzson@gmail.com

Förbundskassör: Hugo Isaksson, Box 2067, 523 02 Timmele. Tel 0321 - 300 01.

e-post hugo.isaksson25@hotmail.com .

Kanslist:

Eva Mann, Västergötlands Hembygdsförbund, Box 15, 534 21 Vara, tel 0512-10550 fax 0512-339 42, bost. 0511-37 03 30,

Bankgiro 378-5383, Plusgiro 8 57 59-9,

Kansliets e-post: vasterg.hembygdsf@telia.com

Julgranen

Foto privat

Den första julgranen jag minns är från julen 1940. Julgransfoten var två brädbitar som var hopspikade som ett kors och i mitten var det ett hål där man satte fast julgranen i. Granen gick alltså inte att vattna. I de flesta hem placerade man julgranen i salen, finrummet eller bästa rummet. Samma slags rum med olika namn. Det här rummet användes bara vid speciella högtider som jul och nyår eller när man hade kalas. Finrummet värmdes bara upp när det användes. Så julgranen klarade sig nog ganska bra utan vatten. Julgransbelysningen var julgransljus av stearin och de tände man på julaftonen en liten stund. Ett julgransljus har ganska kort bränntid och det hörde säkert till undantagen att man tände två omgångar samma dag.

Foto Monica Brunnegård

Att ha en julgran är en gammal sed och ursprungligen lär den ha förekommit i Schweiz på sen medeltid. I mitten på 1700-talet omnämns den första gången i vårt land. Då är det i förnämna familjer man skaffat nymodigheten. Cirka hundra år senare sprids seden och som regel kommer den via prästgården och socknens storbonde. Men julgranen var inte av samma höjd som vi har idag. Husen var ju låga, så det var små granar som stod på ett bord eller kanske hängde i en kruka i taket. Under senare delen av 1800-talet, när man började bygga bostäder som hade lite högre takhöjd fick man plats med en julgran som påminner om den julgranen som vi har nu för tiden i våra hem.

Foto Leif Brunnegård

I mitten av 1930-talet var det en konstruktör som började tillverka elektriska julgransbelysningar och julljusstakar. Men det dröjde till senare delen av 1940-talet innan de flesta hushållen hade elektriska ljus i julgranen.

Att ha en julgran utomhus med elektrisk belysning dröjde till i slutet på 1950-talet. Denna tidpunkt kan variera mycket lokalt, har jag har förstätt när jag kollat på lite olika håll.

Att ha en officiell julgran på torget blev viktigt för de flesta tätorter och på många orter fanns den officiella granen på plats redan före andra världskrigets utbrott 1939. I slutet på 1940-talet och början av 1950-talet börjar vi också få officiella julgranar ute på landsbygden. Platsen var då ofta utanför kyrkan eller missionshuset i socknen, men den förekom också vid skolhuset.

Idag har nog de flesta av oss en traditionell julgransbelysning i vår inomhus julgran, men kanske har vi valt att ha en ljusslinga i utegrannen eller till juldekorationen på trappan. Kanske har Du istället för en julgran inne en liten juldekoration som Du försett med en ljusslinga och ställt på ett bord så det ser mysigt ut.

Leif Brunnegård